तस्यैवयुक्त्यासाधनंकरोति ॥ दृष्टमित्यादिना संकुलं आर्तनादादि ॥ ४३ ॥ सरथं मामेवनिशाम्येत्यन्वयः ॥ ४४ ॥ पुनः रामंविना स्वगमनेऽनुपपत्तिमाह ॥ अहमिति ॥ अपिच अहंदेवीं किंवक्ष्यामि ॥ देवींकौसल्यां तवसुतोमयामातुलकुलंप्रापितइतिब्रूहि तत्राह ॥ ईदृशंवचनं प्रियमपि असत्यं नैवाहंब्रूयां वनंप्रापितइत्येव तर्हिब्रूहितत्राह ॥ इदंसत्यमपि अप्रियमेव ॥ अतः कथंब्रूयां ॥ सत्यंब्रूयात्प्रियंब्रूयान्नब्रूयात्सत्यमप्रियमितिस्मृतेः ॥ तस्मात्तवमातरंप्रतिवक्तुं योग्यस्योत्तरस्याभावादहं नगमिष्यामीति

दृष्टंतद्वैत्वयारामयादृशंत्वत्प्रवासने ॥ प्रजानांसंकुलंवृत्तंत्वच्छोकक्लांतचेतसां ॥४३॥ आर्तनादोहियःपौरैरुन्मुक्तस्त्वत्प्रवासने ॥ सरथंमांनिशाम्यैवकुर्युःशतगुणंततः ॥ ४४ ॥ अहंकिंचापिवक्ष्यामिदेवींतवसुतोमया ॥ नीतोसौमातुलकुलंसंतापंमाकृथाइति ॥ ४५ ॥ असत्यमपिनैवाहंब्रूयांवचनमीदृशं ॥ कथमप्रियमेवाहंब्रूयांसत्यमिदंवचः ॥ ४६ ॥ ममतावन्नियोगस्थास्त्वद्बंधुजनवाहिनः ॥ कथंरथंत्वयाहीनंप्रवाह्यंतिहयोत्तमाः ॥ ४७ ॥ तन्नशक्ष्याम्यहंगंतुमयोध्यांत्वदृतेनघ ॥ वनवासानुयानायमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४८ ॥ यदिमेयाचमानस्यत्यागमेवकरिष्यसि ॥ सरथोग्निंप्रवेक्ष्यामित्यक्तमात्रइहत्वया ॥ ४९ ॥ भविष्यंतिवनेयानितपोविघ्नकराणिते ॥ रथेनप्रतिबाधिष्येतानिसर्वाणिराघव ॥ ५० ॥

भावः ॥ एतदेवध्वनयन्वक्ष्यति ॥ तन्नशक्ष्याम्यहंगंतुमिति ॥ यत्तु कतकेनासत्यमपि मातुलकुलगमनंवक्ष्यामि नतुसत्यमपिवनगमनमप्रियत्वादित्युक्तं तत्तुतन्नशक्ष्यामीत्यादिनोक्तवचसां नगरगमनाभावप्रतिपादकत्वस्यैवलाभाच्चित्यं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ रथोपि नेतुमशक्यइत्यनुपपत्त्यंतरमाह ॥ ममेति ॥ एतेऽश्वाममनियोगस्थाः मत्प्रेरणमात्राधीनाः मत्प्रेरणयात्वद्बंधुजनवहनशीलाएव नत्वन्यवहनशीलानापित्वद्बंधुरहितरथवहनशीलाः ॥ अतस्त्वयाहीनं रथमेतेकथंप्रवाह्यंति नकथमपिवहंति अतोरथनयनंदुःशक्यमितिभावः ॥ ४७ ॥ उपसंहरति तन्नेति ॥ ४८ ॥ त्यक्तमात्रे त्यागलक्षणएव ॥ ४९ ॥ भविष्यंति संभावितानि रथेनसाधनेनाहमेवरथीभूत्वा प्रतिबाधिष्ये ॥ ५० ॥